

Katarzyna Szmagara*

Postrzeganie Azerbejdżanu w Europie i UE w kontekście polityki energetycznej oraz dywersyfikacji dostaw surowców

Cel pracy

W pracy podjęto próbę przedstawienia kontekstu i uwarunkowań współpracy energetycznej między Azerbejdżanem a państwami europejskimi. Przed rozważeniem aspektów gospodarczych i politycznych dokonano przeglądu rodzajów istniejącej infrastruktury przesyłowej oraz źródeł i pochodzenia surowców (ropy naftowej, gazu ziemnego i energii odnawialnej). Przybliżono znaczenie strategiczne Azerbejdżanu i jego rolę jako alternatywnego dostawcy energii dla Unii Europejskiej. Ukazano również rzeczywisty potencjał energetyczny państwa, które buduje swoją siłę i pozycję międzynarodową poprzez politykę energetyczną.

Głównym celem pracy jest wyjaśnienie wpływu i znaczenia ostatnich konfliktów zbrojnych na sytuację Azerbejdżanu, w tym zmianę sposobu postrzegania państwa przez Europę wobec konieczności dywersyfikacji źródeł surowców energetycznych.

Uwarunkowania geograficzne i geopolityczne

Republika Azerbejdżanu jest położona na Kaukazie Południowym nad zachodnim brzegiem Morza Kaspijskiego. Geostrategiczne położenie państwa, na skrzyżowaniu osi wschód–zachód i północ–południe, niesie dla niego liczne implikacje. Azerbejdżan jako największy, najludniejszy i najbogatszy kraj regionu od lat przejawia ambicje regionalnego przywództwa. Stara się je realizować, rozwijając m.in. (w ścisłej współpracy z Turcją) korzystną dla siebie sieć szlaków transportowo-komunikacyjnych [1].

Jest to związane zarówno z jego bogatymi zasobami surowców naturalnych (ropa naftowa, paliwa kopalne, gaz ziemny), jak i największym w regionie potencjałem ludnościowym (10 mln). Znajdując się na rozdrożu, pomiędzy Azją a Europą, Azerbejdżan jest ważnym terytorium tranzytowym także dla surowców z Azji Centralnej, czym zainteresowany jest Zachód i czemu przeciwna jest Rosja. Z punktu widzenia zarówno Zachodu (USA oraz Europa, w tym UE), jak i Rosji, jest on kluczowym krajem Kaukazu Południowego [2].

Niestabilny region Kaukazu

W ostatnich dekadach liczne nierozwiązane spory na obszarze postsowieckim przeradzały się w kolejne niepokoje i konflikty o różnej intensywności trwale destabilizując Kaukaz. Niestabilność całego regionu jak i potencjalna niestabilność samych dostaw surowca sprawiła, że Azerbejdżan często był postrzegany jako

* Katarzyna Szmagara – studentka drugiego roku kierunku Stosunki międzynarodowe I stopnia na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, praktykant Centrum Europy Wschodniej UMCS.

niezbyt atrakcyjny i nie priorytetowy partner gospodarczy dla Europy, w tym Unii Europejskiej. Niewystarczająca przewidywalność i bezpieczeństwo – zarówno gospodarcze, polityczne, jak i geologiczne – stanowią istotne wyzwanie dla realizacji efektywnej współpracy. Azerbejdżan, podobnie jak inne kraje regionu, w tym państwa z kluczową infrastrukturą przesyłającą gaz do Europy, takie jak Turcja, znajdują się na obszarze o wysokiej aktywności sejsmicznej. Są to terytoria zagrożone częstymi trzęsieniami ziemi, także i tymi o dużej intensywności, co również może zakłócić nieprzerwany przesył surowca. Przykładowo, w ramach podjętych środków ostrożności Turcja wstrzymała dopływ ropy naftowej (ropociąg Baku–Tbilisi–Ceyhan) do terminalu eksportowego Ceyhan po ostatnim, katastrofalnym trzęsieniu ziemi w Turcji, które miało miejsce 6 lutego 2023. Dostawy rurociągiem wznowiono po 2 dniach, ale położony nad Morzem Śródziemnym port Ceyhan, który normalnie obsługuje ponad milion baryłek ropy dziennie, w większości z Azerbejdżanu, został zamknięty na kilka dni [3], co wywołało straty finansowe.

Wobec tego można zauważyć, że niestabilność dostaw ma co najmniej dualny charakter. Z jednej strony wynika z uwarunkowań geofizycznych, takich jak ukształtowanie geologiczne terenu, z drugiej – czynnika ludzkiego, czyli celowych działań destrukcyjnych wobec infrastruktury.

Jako przykład tego typu działań można podać sytuację, kiedy prokuratura generalna Azerbejdżanu oskarżyła armeńskie siły zbrojne o atak rakietowy 6 października 2020 na ropociąg Baku–Tbilisi–Ceyhan, kluczowy odcinek z punktu widzenia dostaw ropy kaspijskiej z Azerbejdżanu przez Gruzję do naftoportu w Turcji na rynki światowe. Azerowie uznali, że nie doszło do zniszczenia infrastruktury, ani nie było ofiar śmiertelnych, ale tego typu ataki są niedopuszczalne. Armenia jednak stanowczo zaprzeczyła tym oskarżeniom [4].

Surowce energetyczne jako siła napędowa do rozwoju kraju

Azerbejdżan to kraj o długoletnich tradycjach wydobycia surowców energetycznych. Posiada bogate złoża surowcowe położone zarówno na lądzie, jak i na morzu. Prowadzona polityka i dyplomacja energetyczna stale podkreśla ten fakt, opierając na nim i wzmacniając wzajemne relacje. Surowce energetyczne traktowane są jako oczywista siła napędowa do rozwoju kraju, dająca możliwość do wzmocnienia własnej gospodarki jak i pozycji, w tym także militarnej, na arenie międzynarodowej. Jest to niezwykle istotne z uwagi na otoczenie silnych sąsiadów o dużych ambicjach (Rosja, Turcja, Iran), jak i takich, z którymi Azerbejdżan ma niezaprzeczalnie napięte i trudne relacje jak Armenia. Dzięki ciągłemu wypracowywaniu swojej pozycji jako dostawcy energii stał się jednym z kluczowych graczy na arenie międzynarodowej w regionie i poza nim, przekładając wprost potencjał gospodarczy na zdolności militarne, używając surowców wprost jako nacisk do przechylenia szali zwycięstwa w konflikcie na swoją stronę.

Nadrzędnym celem azerbejdżańskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa było przywrócenie integralności terytorialnej Azerbejdżanu. Realizowana w różnym natężeniu przez ostatnie 30 lat polityka została pomyślnie sfinalizowana poprzez odzyskanie Górskiego Karabachu i pozostałych utraconych terenów. Działania prowadzone w latach 2020–2023, napędzane wzrostem gospodarczym przede wszystkim dzięki zgromadzonym środkom ze sprzedaży surowców energetycznych, okazały się kluczowe w osiągnięciu tego celu. Jednakże zdeterminowały one także politykę wewnętrzną tego państwa. Władze Azerbejdżanu, uznawszy m.in. działalność opozycyjną za osłabiającą zdolności obronne kraju w warunkach zagrożenia zewnętrznego, umocniły przy tym jeszcze bardziej autorytarne rządy w państwie [1].

Wraz ze wzrostem ambicji i siły Azerbejdżanu, prowadzona przez niego polityka zagraniczna, własne interesy strategiczne, wizja układu sił czy sposób sprawowania rządów coraz bardziej odbiegały od oczekiwań i planów Zachodu często spotykając się z krytyką lub brakiem akceptacji ze strony kluczowych organizacji i instytucji europejskich. Azerbejdżan stale oskarżany jest m.in. o prowadzenie autorytarnych rządów, zdobycie władzy po raz kolejny wskutek niedemokratycznych wyborów czy też o łamanie praw człowieka wobec ludności

ormiańskiej. Będąc szczególnie wyczulonym na płynącą z państw i organizacji zachodnich krytykę przestrzegania praw człowieka i swobód obywatelskich Azerbejdżan dopatruje się w nich ingerencji w wewnętrzne sprawy kraju i prób narzucenia własnych rozwiązań ustrojowych [1].

Konsekwencje konfliktu w Górskim Karabachu dla relacji z Europą

Zaangażowanie i postawa Azerbejdżanu, prowadzone działania, odnawiające się z jego bezpośrednim udziałem konfliktu, tj. zajęcie ostatniej kontrolowanej przez siły ormiańskie części Górskiego Karabachu, w wyniku której praktycznie wszyscy Ormianie uciekli z terytorium, stały się przyczyną znacznego ochłodzenia wzajemnych relacji [5].

W bezpośredniej reakcji na atak UE potępiła Azerbejdżan i nawoływała m.in. do poszanowania prawa Ormian, do bezpiecznego pozostania w regionie, dopuszczenia do niego pomocy humanitarnej, a także prowadzenia przez strony dialogu. Powodem była operacja militarna z września 2023 r. [6]

Choć oba państwa uczestniczą w Partnerstwie Wschodnim (PW), ich relacje z Unią znacznie się różnią. Azerbejdżan jest ważnym partnerem Unii w zakresie dostaw surowców energetycznych, Armenia z kolei jest postrzegana jako bliższa UE, m.in. ze względu na zawarcie z nią w 2017 r. kompleksowej i wzmocnionej umowy o partnerstwie, goszczenie misji UE, ratyfikację Statutu Rzymskiego MTK. Azerbejdżan także nie jest zainteresowany zacieśnieniem więzi z UE poza współpracą energetyczną i handlową, a negocjacje nowej umowy ramowej z Unią są wstrzymane od 2019 r. [6]

Należy wspomnieć również o wpływie mniejszości ormiańskiej w Europie, która oddziałuje na opinię publiczną i pośrednio na decyzje poszczególnych państw sojusznicznych i sympatyzujących z Armenią, takich jak m.in. Francja i Grecja.

Otwarcie proormiańska polityka Paryża – oddziałująca według Baku na nastawienie całej UE, a zwłaszcza postawa prezydenta Francji, Emmanuela Macrona, sprawia, że Azerbejdżan zarzuca mu stronniczość i oskarża o impas w kontaktach z innymi krajami Europy [5]. Obecnie jednak wpływ Francji w tej kwestii na inne państwa europejskie jest znacznie mniejszy, niż jeszcze kilka lat temu.

Większość państw europejskich przejawia bądź przejawiała pewien relatywizm sytuacyjny w postrzeganiu Azerbejdżanu, wyrażając w sposób zmienny lub doraźny chęć lub niechęć do współpracy. Ukazały się zarówno pozytywne i negatywne aspekty w postrzeganiu Azerbejdżanu przez kluczowych uczestników. Odmienne stanowiska prezentowały często organy nawet wewnątrz jednej organizacji. UE nie opowiedziała się jednoznacznie po żadnej ze stron konfliktu, a stanowiska jej instytucji różnią się. Komisji Europejskiej zależy na dobrych stosunkach z Azerbejdżanem ze względu na dostawy gazu. W lipcu 2022 KE zawarła z Azerbejdżanem porozumienie zakładające podwojenie dostaw gazu do UE do 2027 r., co będzie opisane szerzej w dalszej części artykułu. Natomiast Parlament Europejski odnosi się bardziej przychylnie do Armenii (np. w grudniu 2020 r. powstało w nim koło przyjaciół GK [6]).

Ormianie wyrażają rozczarowanie reakcją UE, którą uważają za niewystarczającą. Uwidoczniała to m.in. dyskusja na temat proponowanego przez PE nałożenia sankcji na Azerbejdżan. Sugerowane przez niektórych deputowanych ograniczenie importu z tego państwa surowców energetycznych utrudniałoby jednak realizację dążeń UE do uniezależnienia od dostaw z Rosji. [6]

Bezpieczeństwo energetyczne priorytetem państw europejskich

Nastawienie i sytuacja państw Europy Środkowej i Południowej stopniowo zaczęły się zmieniać po inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r., co wymusiło zmianę priorytetów wśród krajów europejskich. Uwidoczniało

konieczność dywersyfikacji i poszukiwania nowych źródeł dostaw energii na Kaukazie. EU pozostawia w zawieszaniu kwestię Armenii i chwilowo nie zwraca uwagi na niedoskonałości Azerbejdżanu. Natomiast Azerbejdżan wydaje się być świadomy tego stanu rzeczy i wobec tego nie rezygnuje z realizacji zarówno interesów energetycznych, jak i podtrzymuje swoją politykę wobec Ormian.

Postępująca likwidacja separatystycznej Republiki Górskiego Karabachu zbiegła się w czasie z inwazją rosyjską. Wojna wzmogła zainteresowanie Azerbejdżanem zarówno ze strony Moskwy, manewrującej w warunkach nałożonych na nią sankcji oraz nowej formy aktywności w regionie Zachodu, państw dążących do zapewnienia sobie alternatywnych wobec rosyjskich źródeł surowców energetycznych. Okoliczności te wzmocniły asertywność Baku i sprecyzowały jego kurs, uwzględniając oba kierunki współpracy [1].

Turcja i Azerbejdżan: partnerzy strategiczni w eksporcie energii do Europy

Szczególne miejsce w azerskiej polityce zagranicznej zajmuje Turcja. Bliskość relacji obu państw uwarunkowana jest nie tylko kwestiami etnicznymi, językowymi czy kulturowymi, co doskonale oddaje popularne hasło obu narodów: „dwa państwa, jeden naród” (tur. *iki devlet, bir millet*), ale także bardziej pragmatycznymi aspektami jak wspólne interesy militarne czy gospodarcze.

Ważnym elementem turecko-azerbejdżańskiego partnerstwa są projekty energetyczne, gruntujące współpracę w relacjach bilateralnych, ale także umożliwiające infrastrukturalnie wytworzenia „mostu” z Europą dla Turcji, finalnie w tym i dla Azerbejdżanu. Gaz z Azerbejdżanu w 2022 r. stanowił 15,9% tureckiego importu tego surowca. Z kolei ropa przesyłana jest otwartym w 2006 r. ropociągiem Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) [7].

Kluczowym elementem infrastruktury przesyłowej jest przede wszystkim Południowy Korytarz Gazowy (PKG/SGC), dzięki któremu Azerbejdżan może eksportować surowiec na Zachód przez terytorium Turcji, zyskującej tym samym status hubu gazowego. Gazociąg osiągający ok. 3,5 tys. km jest strategiczną inicjatywą mającą na celu wprowadzenie gazu z Morza Kaspijskiego na rynki europejskie z pominięciem Rosji będąc wobec tego skutecznym narzędziem przy zwiększeniu bezpieczeństwa energetycznego w Europie [7].

Szlak azerskiego gazu do Europy czyli Południowy Korytarz Gazowy

Koncepcja budowy korytarza pojawiła się na istniejących już ówczesnie projektach dywersyfikacji tras i źródeł gazu do Unii Europejskiej, a informacje o nim po raz pierwszy zostały ogłoszone w Drugim Przeglądzie Strategicznym UE w 2008 r. [8]

Jednym z funkcjonujących projektów był uruchomiony w 2006 r. gazociąg Baku–Tbilisi–Erzurum (BTE, nazywany także gazociągiem południowokaukaskim SCP). Następnie w 2014 r. w celu zwiększenia przepustowości szlaku z 8 mld do 25 mld m³ gazu rocznie został wybudowany odcinek paralelny o oczekiwanej przepustowości 17 mld m³ (ostatecznie 24 mld m³). Odcinek ten został określony przez władze Azerbejdżanu jako początek Południowego Korytarza Gazowego i rozpoczął przesył do Turcji w czerwcu 2018 r. Równoległe do niego przebiega również trasa ropociągu Baku–Tbilisi–Ceyhan [9].

Przedłużeniem Gazociągu Południowokaukaskiego (SCP) jest Gazociąg Transanatolijski (TANAP). Połączony interkonektorem z SCP na granicy Gruzji z Turcją TANAP przebiega przez całe terytorium Turcji i łączy się z TAP na granicy Turcji z Grecją. Czynny od 2018 r. gazociąg osiąga 17 mld m³ przepustowości (z możliwością rozszerzenia do 31 mld m³). Dla Turcji przeznaczone jest 7 mld m³ gazu, natomiast 10 dla krajów europejskich [10].

Za ostatnią część Południowego Korytarza Gazowego uznawany jest gazociąg transadriatycki (TAP). Biegnący od Grecji przez Albanii i Morze Adriatyckie do Włoch gazociąg działa obecnie na przepustowości 10 mld m³ z możliwością jej podwojenia do 20 mld m³ [11]. Po zakończeniu budowy TAP, pierwsze komercyjne dostawy gazu dotarły do Europy (Włochy, Grecja i Bułgaria) w dniu 31 grudnia 2020 r. [12]

Od maja 2022 r. beneficjentem azerskiego gazu jest również Bułgaria dzięki wybudowaniu interkonektora do gazociągu TAP w pobliżu granicy z Grecją (IGB). Otrzymując ok 3 mld m³ gazu co wynosi ponad 30% zapotrzebowania kraju, Bułgaria ma szansę znacznie uniezależnić się od dostaw surowca z rosyjskiego Gazpromu, który wcześniej dostarczał jej 100% wymaganego gazu. Przewidzianą przepustowość połączenia można jeszcze zwiększyć do 5 mld m³ [11].

Dodatkowo za elementy PKG uznano również projektowane szlaki projektu gazociągu Nabucco, który miał dostarczać gaz ziemny z Kaukazu przez Turcję, Bułgarię, Rumunię i Węgry do Austrii. Do sfinalizowania projektu jednak nie doszło i ostatecznie zrezygnowano z niego w 2013 r. [8]

Południowy Korytarz Gazowy w założeniu miał łączyć UE ze złożami surowców znajdujących się w jej bliskim sąsiedztwie, w których inwestorami miałyby być firmy zachodnie. W początkowej fazie przede wszystkim było to azerskie złożo Szah-Deniz, w które wówczas inwestowały m.in. BP, Statoil, Total, Devon.

W politycznym wymiarze Korytarz miał pomóc UE w zbliżaniu Kaukazu do Zachodu, a także w ściślejszym powiązaniu Turcji z UE, jako kolejnych krok po rozmowach akcesyjnych w 2005 r. [8]

Według ówczesnych planów, Komisja Europejska zakładała funkcjonowanie projektu na prawie unijnym oraz na swobodnym podłączeniu i wykorzystywaniu gazów z różnych źródeł (Iran, Irak, Turkmenistan). Rola Turcji miała ograniczać się w tej wizji do tranzytu, a Azerbejdżanu do dostaw surowca, niezbędnych na pierwszym etapie przesyłu. Tym samym oba państwa były bardziej przedmiotem niż podmiotem w projekcie stworzonym według zamysłu UE. Z perspektywy zarówno Baku jak i Ankary, Bruksela nie liczyła się z ich interesami i promowała ówczesny projekt Nabucco, który jako jedyny dawał szansę na realizację optymalnej, z punktu widzenia UE, wizji działania Korytarza [8].

Problemy w relacjach z Rosją a wzrost zainteresowania Kaukazem

Wobec upadku projektu gazociągu Nabucco, UE straciła zainteresowanie również Południowym Korytarzem Gazowym. Mimo to Azerbejdżan i Turcja aktywnie działały na rzecz realizacji Korytarza, zastępując projekt Nabucco szlakiem TANAP. Jednakże kryzys w relacjach UE–Rosja w kontekście aneksji Krymu przez Rosję w marcu 2014 r. spowodował powrót UE do szukania alternatywnych źródeł w celu zwiększenia dywersyfikacji dostaw, w tym poprzez Południowy Korytarz Gazowy [8]. Tak jak ma to miejsce ponownie obecnie, od 2022 r.

Oprócz powtórnego zwrócenia uwagi przez UE na relacje z Azerbejdżanem i Turcją, wróciła także kwestia współpracy z Turkmenistanem w celu realizacji dostaw turkmeńskiego gazu do UE. Efektem rozmów było spotkanie ministrów Turcji, Azerbejdżanu i Turkmenistanu oraz ówczesnego wiceprzewodniczącego KE Marosa Sefcovicca w Aszchabadzie i przyjęcie wielostronnej deklaracji o współpracy energetycznej w maju 2015 r. [8]

W kolejnych latach działania partnerskie w zakresie polityki energetycznej prowadzone były z różną intensywnością. W 2019 r. Azerbejdżan dołączył do partnerstwa na rzecz efektywności energetycznej i środowiska w Europie Wschodniej (E5P), a dalsze wsparcie UE w sektorze energetycznym, w tym w zakresie efektywności energetycznej, zostało zapewnione w ramach inicjatywy EU4Energy [12].

Wkład Unii w normalizację relacji Armenia–Azerbejdżan w kontekście bezpieczeństwa inwestycji

W ostatnim czasie Unia Europejska ponownie zwiększyła swoją aktywność w regionie. UE podjęła próby złagodzenia i zakończenia konfliktu pomiędzy Armenią a Azerbejdżanem oraz znacznie rozwinęła relacje gospodarcze z Azerbejdżanem. Przyczyną zwiększonej aktywności były, z jednej strony, liczne i dynamiczne wydarzenia w regionie oraz wokół niego. Nie bez znaczenia okazała się też, wspomniana już wyżej, inwazja

Rosji na Ukrainę, która w sposób pośredni zaafektowała również ten obszar. Natomiast z drugiej strony działania te wpisują się także w strategiczny cel unijnej polityki – wzmocnienia państw byłego ZSRR i rozszerzenia strefy stabilności we własnym sąsiedztwie [5].

Unia Europejska realizuje „łagodną politykę” wobec regionu zwłaszcza w odniesieniu do 3 krajów Kaukazu – Azerbejdżanu, Armenii i Gruzji, które są objęte programem Partnerstwo Wschodnie [13]. Natomiast z perspektywy Rosji i prowadzonej przez nią neoimperialnej polityki prowadzona przez Unię działalność na obszarze postsowieckim narusza jej wyłączną sferę interesów [13].

Dużą rolę w zakresie obecności UE w Azerbejdżanie oraz w stabilizacji regionu odegrał m.in. szef Rady Europejskiej Charles Michel, który osobiście uczestniczył w wielu inicjatywach. Za kluczowy cel postawiona została normalizacja stosunków na linii Armenia–Azerbejdżan. Wiele wskazuje na to, że negocjacje toczyły się przy znacznym wsparciu Unii Europejskiej. O pierwszych krokach mających pomóc budować wzajemne zaufanie, poinformowały 7 grudnia 2023 r. kancelarie premiera Armenii Paszyniana i prezydenta Azerbejdżanu Alijewa [5]. Świadczy o tym również finalnie zawarte porozumienie [14]. Za kolejny dowód mogą posłużyć częste wizyty wysokich rangą armeńskich i azerbejdżańskich polityków i urzędników w Brukseli w latach 2021–2024. Przewodniczący RE angażował się w proces pokojowy przeprowadzony między państwami i wzywał liderów obydwu państw do jak najszybszego sfinalizowania traktatu pokojowego [15]. Między grudniem 2021 a lipcem 2023 r. Paszynian i Alijew sześciokrotnie spotkali się w Brukseli z udziałem przewodniczącego Michela. Podczas spotkań uzgodniono szereg szczegółowych kwestii dotyczących m.in. zasad delimitacji wspólnej granicy. Ponadto przywódcy ci odbyli dwa spotkania w Pradze i Kiszyniowie w ramach szczytów Europejskiej Wspólnoty Politycznej [5].

Wzmocnienie relacji UE i Azerbejdżan

Działania podejmowane przez Unię Europejską mające na celu zwiększenie stabilności w regionie oraz poszukiwanie przez wiele państw Europy alternatywnych źródeł dla dostaw gazu z Rosji stały się głównym argumentem dla rozwinięcia współpracy energetycznej z Azerbejdżanem.

18 lipca 2022 r. podczas spotkania przewodniczącej KE Ursuli von der Leyen i komisarz ds. energii Kadri Simson z prezydentem Ilhamem Alijewem i azerskim ministrem ds. energii Parvizem Shahbazowem w Baku została podpisana nowa umowa dotycząca zacieśnienia współpracy i partnerstwa między UE a Azerbejdżanem. Dotyczyła zwłaszcza polityki energetycznej, w tym zwiększenia dostaw gazu do obszaru UE. Porozumienie podpisane przez prezydenta Alijewa oraz przewodniczącą von der Leyen zawiera zobowiązanie do podwojenia zdolności przesyłowej Południowego Korytarza Gazowego, tak by do UE trafiało co najmniej 20 mld m³ gazu rocznie do 2027 r. [16]

Rozwiązanie to przyczynić się miało do osiągnięcia celów w zakresie dywersyfikacji określonych w planie REPowerEU źródeł i pomóc Europie w zmniejszeniu zależności od rosyjskiego gazu oraz zabezpieczeniu alternatywnych dostaw dla Europy przy równoczesnym zmniejszeniu ich cen.

W oparciu o wzmocnioną współpracę energetyczną Azerbejdżan zobowiązał się do niezwłocznej dostawy gazu ziemnego do UE z 8,1 mld m³ w 2021 r. do 12 mld m³ w 2022 r. Wyrażono także chęć do współpracy w zakresie przyspieszenia rozwoju i wykorzystania zdolności wytwarzania i przesyłu energii ze źródeł odnawialnych [17].

Następnego dnia tj. 19 lipca 2022 doszło do spotkania w Brukseli Rady Współpracy UE–Azerbejdżan aby potwierdzić ustalenia, dokonać przeglądu ogólnych stosunków i omówić potencjalne obszary współpracy w przyszłości [18].

Dane opublikowane przez Parlament Europejski podczas posiedzenia plenarnego w marcu 2023 r. mówią, że UE jest największym partnerem handlowym Azerbejdżanu, przed Rosją i Turcją. Unia importuje 4,3% ropy naftowej z Azerbejdżanu i jest tam największym inwestorem (blisko 7 mld euro bezpośrednich inwestycji) [19].

Obecnie zgłaszane są zażalenia odnośnie zbyt małego odbioru gazu, przez co, jak stwierdził w lipcu 2024 ambasador Azerbejdżanu przy EU w rozmowie z Financial Times, utrudnia starania o finansowanie infrastruktury i odwiertów głęboko w Morzu Kaspijskim. Ambasador skrytykował działania Unii oskarżając ją wprost o wykorzystywanie jego kraju jedynie do krótkoterminowych dostaw gazu. Według danych unijnych, Azerbejdżan wyeksportował 12 mld m³ gazu ziemnego do UE przez Południowy Korytarz Gazowy w 2023 r., co stanowi wzrost o 45% w porównaniu z 2021 r. Według porozumień z lipca 2022 r., miało nastąpić zwiększenie dostaw surowca nawet do 20 mld m³ w terminie do 2027 r. Firmy europejskie jednak nie zamawiają większej ilości surowca. Wobec tego Azerbejdżan jest zainteresowany uzgodnieniem umów długoterminowych na dostawy z UE, które zapewnią mu gwarancję zbytu oraz pewność dochodów w długiej perspektywie [20].

Projekt kabla energetycznego – innowacyjny krok w kierunku zielonej energii

Interesującym i aktualnym aspektem zasługującym na uwagę jest również projekt budowy linii przesyłowej zielonej energii. Przedsięwzięcie obejmuje ułożenie infrastruktury kablowej po dnie Morza Czarnego w celu dostarczenia do Unii Europejskiej energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii tj. wiatru, słońca czy wody z Azerbejdżanu przez Gruzję.

Pomysł projektu pojawił się 17 grudnia 2022, kiedy to Węgry, Rumunia, Azerbejdżan i Gruzja podpisały memorandum o porozumieniu, w którym głównym założeniem miał być przesył i budowa odpowiedniej infrastruktury umożliwiającej eksport zielonej energii z Kaukazu do Europy. Poza Azerbejdżanem obecność Gruzji w projekcie jest dość naturalna i oczywista ze względu m.in. na jej położenie oraz dobre relacje dwustronne z Azerbejdżanem. Jednak według założeń porozumienia, jej rola nie ograniczałaby się jedynie do tranzytu surowca, lecz ma ona funkcjonować również jako producent. Gruzja dynamicznie rozwija się w obszarze odnawialnych źródeł energii (zwłaszcza hydroelektrownie), co też pozwoli jej aktywnie realizować swoje interesy w coraz większym stopniu na rynku europejskim [21].

Obecnie projekt nabrał tempa w kierunku realizacji, a według najnowszych informacji współpracą ze strony europejskiej zainteresowana jest także Bułgaria, która dołączyła do projektu w lipcu br. [22] Na początku września 2024 doszło do spotkania ministrów i przedstawicieli spółek w Bukareszcie. Podczas spotkania rumuński minister ds. energii Sebastian Burduja podkreślił znaczenie strategiczne tego projektu dla Rumunii i Unii Europejskiej. Za główny cel ponownie podawane jest wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego przy równoczesnym obniżeniu cen energii oraz wzmocnienie współpracy międzyregionalnej przy wsparciu Unii Europejskiej [23].

Kabel energetyczny miałby mieć długość prawie 1,2 tys. km i wobec tego stać się najdłuższym tego typu połączeniem na świecie. Posiadając zdolność przesyłu energii o wartości 1 GW, co według ustaleń miałyby posłużyć zasilaniu ponad miliona europejskich domów. Czas realizacji projektu określany jest na 3–4 lata, a koszt realizacji nowatorskiego projektu ma wynieść w przybliżeniu 3,5 mld euro, z czego 2,3 mld zamierza sfinansować Komisja Europejska [24].

Zielona energia – nowy element eksportu energii

Choć Azerbejdżan kojarzy się głównie z tradycyjnymi źródłami energii, przechodzi on obecnie transformację, starając się uzyskać pozycję lidera w regionie w kwestii odnawialnych źródeł energii. Jego specyfika geograficzna, w tym naturalne ukształtowanie terenu, dostęp do wybrzeża morskiego czy wiele rzek górskich

zdecydowanie sprzyja rozwojowi i powstawaniu odpowiedniej infrastruktury do kreowania tego typu, wyżej wymienionych przedsięwzięć.

Potencjał kraju w zakresie zielonej energii szacuje się obecnie na 27 GW, z przewagą wpływów z energii słonecznej – 23 GW. Rozwojowi ma ulec także obszar wybrzeża Morza Kaspijskiego, który wykazuje predyspozycje do znacznie wydajniejszego zagospodarowania w obrębie elektrowni wiatrowych nawet do 7 GW – obecnie jest to 3 GW [25].

W czerwcu 2024 minister ds. energii Parviz Shahbazov podał informację, że rząd Azerbejdżanu zamierza przeznaczyć 2 mld dolarów na budowę nowych obiektów i rozwój odnawialnych źródeł energii, zwiększając tym ich udział do 33% w ogólnym bilansie źródeł do 2028 r. [26]

Za kolejny przykład podjętych działań może świadczyć także m.in. otwarcie w ostatnich dniach małej lecz kolejnej już hydroelektrowni w Azerbejdżanie. Na chwilę obecną jest to rozbudowana sieć obejmująca 32 hydroelektrownie znajdujące się głównie w regionie Karabachu i Wschodniego Zangezuru. Szacuje się, że elektrownie te generują 490 GWh zeroemisyjnej elektryczności (neutralność emisyjna), co pozwala zaoszczędzić 110 mln m³ gazu i zredukować emisję CO₂ o 200 tys. ton [27]. Powszechnie wiadomo, że w Europie kładziony jest duży nacisk na promocję i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii i zmniejszenie emisji dwutlenku węgla, wobec czego działania Azerbejdżanu adekwatnie wpisują się w aktualne trendy europejskie.

Sugeruje to znaczną zmianę i większe zaangażowanie w transformację, lecz bynajmniej nie rezygnację z tradycyjnych źródeł energii. Tematyka ta jednak jest niezwykle szeroka i wymaga głębszego omówienia.

COP29

Przywódcza rola Azerbejdżanu w regionie w kontekście energetycznym oraz wkład w zwiększenie roli zielonej energii i jej eksportu została niedawno podkreślona również przez Sekretarza Stanu USA Anthony Blinkena w liście dyplomatycznym do Ilhama Aliyeva z dnia 21 września 2024 [28]. Znaczenie Republiki Azerbejdżanu jako aktywnego podmiotu w tej dziedzinie potwierdza również fakt, iż to właśnie w tym kraju odbędzie się COP29 UN Climate Change Conference (Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu). Światowe wydarzenie dotyczące klimatu, na którym jednym z wiodących tematów mają być także odnawialne źródła energii zorganizowane zostanie w Baku w dniach 11–22 listopada 2024 [29].

Podsumowanie i wnioski

Zmieniające się okoliczności tworzą szanse i wyzwania dla Azerbejdżanu, dla którego sektor energetyczny jest głównym filarem dla rozwoju gospodarczego, wzmocnienia bezpieczeństwa jak i swojej pozycji na arenie międzynarodowej.

Kwestie takie jak agresja Rosji na Ukrainę czy też konflikt na Bliskim Wschodzie pomiędzy Izraelem a Palestyną, to jedne z wiodących problemów bezpieczeństwa międzynarodowego, które niosą ze sobą implikacje globalne, wpływając tym samym również na sytuację Azerbejdżanu. W obliczu ciągle trwających jak i nie do końca rozwiązanych konfliktów zarówno w bliskim, jak i dalszym otoczeniu, nie jest pewne jak będą oddziaływać one dalej na Azerbejdżan. Także relacje pomiędzy Armenią a Azerbejdżanem nadal są napięte i nie można w pełni wykluczyć kolejnej odłony konfliktu.

W przyszłości, w przypadku ewentualnego polepszenia się relacji UE z Rosją, wzmocnienie pozycji UE na Kaukazie Południowym może się okazać tymczasowe. Nie jest też jasne, jaką wagę do regionu będą przywiązywać nowi decydenci wyłonieni po wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2024 r.

Dostosowując się do aktualnych potrzeb Azerbejdżan coraz bardziej akcentuje swoją obecność w samym środku Europy stając się jednym z najważniejszych partnerów przy misji dywersyfikacji źródeł. Wykazuje jeszcze większą aktywność i zaangażowanie dostrzegając szansę i chęć podmiotów europejskich na długoterminową współpracę. Zwłaszcza tych głównie z Europy Środkowej i Południowej, których główną intencją jest dywersyfikacja źródeł, a nawet całkowite uniezależnienie się od dostaw rosyjskich surowców energetycznych. Ich znaczne zainteresowanie przejawia się poprzez mnogość zawartych porozumień i inicjatyw zawartych w latach 2022–2024 pomiędzy Azerbejdżanem a państwami europejskimi. Szczegółowe zestawienie zainteresowanych współpracą państw, obejmujące ich formę i zakres z pewnością zasługuje na omówienie w postaci osobnego materiału.

Azerbejdżan dobitnie pokazuje, że to właśnie na surowcach energetycznych buduje swój nowy wizerunek i pozycję międzynarodową, tak aby być jeszcze lepiej widocznym graczem dla ewentualnych, nowych partnerów handlowych.

Przypisy / Bibliografia

- [1] Górecki W., *Azerbejdżan 2024: zawrót głowy od sukcesów*, „Komentarze OSW”, nr 602, 4 kwietnia 2024; <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Komentarze%20OSW%20602.pdf> [dostęp: 23.09.2024].
- [2] Jarosiewicz A., *Azerbejdżan – narastający problem dla Zachodu*, „Komentarze OSW”, nr 146, 15 września 2014, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarz_146.pdf [dostęp: 23.09.2024].
- [3] Perzyński M., *Trzęsienie ziemi w Turcji zatrzymało eksport azerskiej ropy*, „Biznes Alert”, 9 lutego 2023, <https://biznesalert.pl/turcja-trzesienie-ziemi-ropa-baku-tbilisi-ceyhan/> [dostęp: 23.09.2024].
- [4] Jakóbk W., *Energetyka w sporze o Górski Karabach. Czy Armenia chciała wysadzić ropociąg?*, „Biznes Alert”, 7 października 2020, <https://biznesalert.pl/armenia-atak-ropociag-baku-tbilisi-ceyjan-gorski-karabach-energetyka-ropa/> [dostęp: 23.09.2024].
- [5] Górecki W., *Ambiwalentni sąsiedzi UE. Bruksela wobec Kaukazu Południowego*, „Komentarze OSW”, nr 582, 15 marca 2024, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_582.pdf [dostęp: 23.09.2024].
- [6] Kolarz S., *UE wobec konfliktu o Górski Karabach*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych”, 20 października 2023, <https://www.pism.pl/publikacje/ue-wobec-konfliktu-o-gorski-karabach> [dostęp: 23.09.2024].
- [7] Krzyżanowska Z., *Tropem szarego wilka – panturkizm w tureckiej polityce zagranicznej*, „Komentarze OSW”, nr 595, 17 maja 2024, <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Komentarze%20OSW%20595.pdf> [dostęp: 23.09.2024].
- [8] Jarosiewicz A. *Południowy korytarz gazowy. Azersko-turecki projekt w rozgrywce Rosji i UE*, „Punkt widzenia”, nr 54, 08/2015, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_53_pl_pol-korytarz-gazowy_net_0.pdf [dostęp: 23.09.2024].
- [9] *South Caucasus Pipeline*, „BP Azerbaijan”, 20 września 2024, https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operationsprojects/pipelines/scp.html [dostęp: 29.09.2024].
- [10] *Trans-Anatolian Pipeline (TANAP)*, „SGC – Southern Gas Corridor”, <https://www.sgc.az/en/project/tanap> [dostęp: 23.09.2024].
- [11] Wójcik T., *TAP – gazociąg potrójnego przeznaczenia*, „Biznes Alert”, 30 maja 2019, <https://biznesalert.pl/gazociag-transadriatycki-tap-grecja-energetyka-gaz/> [dostęp: 23.09.2024].

- [12] Delegation of the European Union to the Republic of Azerbaijan, *The European Union and the Azerbaijan*, „EEAS”, 22 lipca 2021, https://www.eeas.europa.eu/azerbaijan/european-union-and-azerbaijan_en?s=217 [dostęp: 23.09.2024].
- [13] Gurbanov Y., *Geopolitics and Energy Diplomacy in the Caspian Region*, „Political Science”, 2024, vol. 172.
- [14] *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 13 marca 2024 r. w sprawie zacieśnienia stosunków między UE a Armenią oraz potrzeby zawarcia porozumienia pokojowego między Azerbejdżanem a Armenią nr 2024/2580(RSP)*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-9-2024-0163_PL.html [dostęp: 23.09.2024].
- [15] Górecki W., *Koniec impasu w procesie pokojowym Armenii i Azerbejdżanu*, „Analizy OSW”, 8 grudnia 2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-12-08/koniec-impasu-w-procesie-pokojowym-armenii-i-azerbejdżanu> [dostęp: 23.09.2024].
- [16] Osiński Ł., *UE porozumiała się z Azerbejdżanem w sprawie zwiększenia dostaw gazu do Europy*, „PAP”, 18 lipca 2022, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1376123%2Cue-porozumiala-sie-z-azerbejdżanem-w-sprawie-zwiekszenia-dostaw-gazu-do> [dostęp: 23.09.2024].
- [17] *Gaz dla Unii spoza Rosji. UE i Azerbejdżan zacieśniają stosunki dwustronne, w tym współpracę energetyczną*, „Przedstawicielstwo KE w Polsce”, 19 lipca 2022, https://poland.representation.ec.europa.eu/news/gaz-dla-unii-spoza-rosji-2022-07-19_pl [dostęp: 23.09.2024].
- [18] Rada do Spraw Zagranicznych UE, *Rada Współpracy UE–Azerbejdżan, 19 lipca 2022. Główne wyniki*, „Rada Unii Europejskiej”, <https://www.consilium.europa.eu/pl/meetings/international-ministerial-meetings/2022/07/19/> [dostęp: 23.09.2024].
- [19] Caprile A., *Posiedzenie plenarne – druga sesja marcowa w 2023 r. Stosunki UE–Azerbejdżan*, „EPRS – Biuro Analiz Parlamentu Europejskiego”, 2021/2231(INI), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/739390/EPRS_ATA\(2023\)739390_PL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2023/739390/EPRS_ATA(2023)739390_PL.pdf) [dostęp: 23.09.2024].
- [20] Fedorska A., *Azerbejdżan jest rozczarowany polityką gazową Europy*, „Biznes Alert”, 23 lipca 2024, <https://biznesalert.pl/azerbejdżan-europa-gaz-polityka-energetyka/> [dostęp: 23.09.2024].
- [21] Gemkrelidze N., *Can the Black Sea Energy Corridor Power Europe’s Green Future?*, „Harvard Kennedy School – Belfer Center for Science and International Affairs” 17 września 2024, <https://www.belfercenter.org/research-analysis/can-black-sea-energy-corridor-power-europes-green-future> [dostęp: 23.09.2024].
- [22] *Bulgaria and Azerbaijan joins forces in the Black Sea Project*, „News.Az International”, 2 lipca 2024; <https://news.az/news/-bulgaria-and-azerbaijan-join-forces-in-the-black-sea-project> [dostęp: 23.09.2024].
- [23] *Azerbaijan, Georgia, Hungary and Romania launch Black Sea power line to bring green energy to UE*, „Euronews Green”, 4 września 2024, <https://www.euronews.com/green/2024/09/04/azerbaijan-georgia-hungary-and-romania-launch-black-sea-power-line-to-bring-green-energy-t> [dostęp: 23.09.2024].
- [24] Čavčić M., *TSO quartet moving forward with €3.5 billion subsea cable link between four countries to bring green energy to Europe*, „Offshore Energy”, 19 września 2024, <https://www.offshore-energy.biz/tso-quartet-moving-forward-with-e3-5-billion-subsea-cable-link-between-four-countries-to-bring-green-energy-to-europe/> [dostęp: 23.09.2024].

- [25] *The Use of Renewable Energy Resources in Azerbaijan*, „The Ministry of Energy of the Republic of Azerbaijan”, 6 marca 2024, <https://minenergy.gov.az/en/alternativ-ve-berpa-olunan-enerji/azerbaycanda-berpa-olunan-enerji-menbelerinden-istifade> [dostęp: 23.09.2024].
- [26] *Investment in 2 GW of renewable energy capacity in Azerbaijan to exceed \$2 bln by 2028 – minister*, „Interfax Information Group”, 5 czerwca 2024, <https://interfax.com/newsroom/top-stories/103030/> [dostęp: 23.09.2024].
- [27] *Ilham Aliyev inaugurated “Zar” SHPS in Kalbajar and “Tolghanaly” SHPS in Goygol district*, „President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev” official website, 2 września 2024, <https://president.az/en/articles/view/66778> [dostęp: 23.09.2024].
- [28] *Letter from Anthony Blinken, U.S. Secretary of State to Mr. President Ilham Aliyev*, „President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev”, 21 września 2024, <https://president.az/en/articles/view/66893> [dostęp: 23.09.2024].
- [29] *What is COP29?*, „COP29”, <https://cop29.az/en/pages/what-is-cop29> [dostęp: 23.09.2024].